

DÜNYA ARTIK DÜZ DEĞİL

Eylül 2023 Sayı: 14

Doç. Dr. Hasan CANPOLAT

DÜNYA ARTIK DÜZ DEĞİL

18. yüzyıldan itibaren sanayi devrimiyle birlikte başlayan **Batının Küreselleşmesi** süreci üç dalga halinde ilerlemiştir.

Liderliğini Avrupa'nın üstelendiği Küreselleşmenin ilk dalgasında deniz yollarının keşfi, demiryollarının ve denizaltı kabloların döşenmesi sonucunda nakliyat, ulaşım, haberleşme, finansman ve bankacılık ülkeler ve kıtalararasında yaygınlaştı ve Avrupalı güçler bu dönemde hakimiyetlerini bütün dünyaya yaymaya başladı.

2. Dünya savaşıdan sonra küreselleşmenin liderliğini Amerika devraldı ve küreselleşmenin yeni ivmesi başladı. Avrupa kıtasında, sanayi çağının erken dönemlerinde iç pazarların bütünleştirilmesi ihtiyacına bağlı olarak geliştirilen ulus devlet modelinden sonra batı entegrasyonun ve küreselleşmenin önemli bir aşaması sayabileceğimiz uluslar üstü bütünleşme hareketi başlatıldı. Bu aşamada Ulusal sınırlar kaldırılarak, pazarlar bütünleştirildi ve egemenlik ulus üstü yapılara devredildi.

21. Yüzyılın başlarından itibaren ise Küreselleşmenin dinamikleri zayıflamaya başladı. Günümüzde ise COVID-19 salgının açıkça gösterdiği gibi küreselleşme artık geriliyor.

Küreselleşme Geriliyor

Küreselleşmenin gerilemesinin altında yatan birçok sebep vardır. Bunlardan belki de en önemlisi Dizginsiz Küreselleşmenin yarattığı ekonomik eşitsizliktir. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri popülist liderlerin yükselişi için uygun bir zemin yaratması olmuştur. Küreselleşmenin asimetrik etkilerinin kışkırttığı sosyal maliyetler arttıkça, küreselleşmeye karşı siyasi ve toplumsal tepki güç kazandı ve küreselleşmeye karşı tecritçi bir gündemi destekleyen dünyadaki popülist partilerin yükselişi tetiklendi.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Pas Kuşağı'ndaki imalat sanayilerinin çöküşü, imalat işlerini geri getirme ve Amerikan işçilerini küreselleşmenin etkilerinden koruma sözü veren Donald Trump gibi popülist adaylara desteği artırdı.

Küreselleşmeye karşı tepki, salgın başlamadan önce korumacılar ve ulusal

güvenlik şahinleri tarafından zaten yönlendiriliyordu. Brexit oylamasından sonra, Macaristan ve İtalya seçimleri, Batı'nın küreselleşmeye karşı tepkisinin önemli işaretleri olarak ortaya çıkmıştı. Böylesi bir ortamda Mart 2020'de Kovid-19 salgını patlayınca, önce zaten var olan korumacılık daha aşırı bir eğilim haline geldi.

Küresel Yönetişim Boşluğu Artıyor

COVID-19, Çin ve ABD arasında "yeni bir soğuk savaş türüne" yol açan dönüm noktası olarak hatırlanabilir. Salgından önce, iki güç arasındaki gerginlik zaten birçok farklı alanda (ticaret, mülkiyet hakları, Güney Çin Denizi'ndeki askeri üsler ve özellikle stratejik endüstrilere teknoloji ve yatırım) artmaya başlamıştı, ancak 40 yıllık stratejik angajmandan sonra salgın, iki jeopolitik devin rekabetlerini daha da kötüleştirdi ve aralarındaki rekabeti yoğunlaştırdı.

Pekin, ABD liderliğinin yokluğundan yararlandı ve krizi jeopolitik bir fırsata dönüştürmek için çok yönlü bir yaklaşım izledi. Çin'in krizi fırsata dönüştürme yeteneği, Trump yönetiminin kendi ihmalleri ve eylemleriyle büyük ölçüde desteklendi. Yumuşak güç için çok önemli olan "sistemlerin rekabeti"nde, Amerika etkisiz kaldı. Yönetimin kötü kararlar silsilesi Amerika'yı karmaşık küresel zorlukları karşılamak şöyle dursun, kendi halkını koruyamayan bir ulus gibi gösterdi. Bu durum Çin'in yanıt ve yönetim modelinin tutarlılığını ve yeterliliğini yükseltmeye hizmet etti.

Öte yandan, geçtiğimiz on iki yıl boyunca, 2008 mali krizi, Euro Bölgesi borç krizi, 2015 göç dalgası, Brexit, yükselen sağcı ve popülist hareketler, Macaristan ve Polonya gibi yerlerde demokratik gerileme, ABD ile artan transatlantik gerilimler ve Rusya'nın Avrupa üzerindeki baskısı eliyle zaten hırpalanmış durumda olan Avrupa Birliğinde ülkelerarası iş birliği ortamı geriledi, herkes kendi başlarının çaresine bakma eğilimine girdi, sınır kısıtlamaları getirildi ve bazı hayati tıbbi ekipmanların ihracatın sınırlandı. Bütün bunlar Avrupa Birliğinin oluşturan halklarda ve liderliklerinde bazı kabuk bağlamış yaraları yeniden açtı. Avrupa Birliğinin ve onun kurumlarının etkinliğinin sorgulanması ciddi biçimde arttı.

COVID-19 salgınının açıkça ortaya çıkardığı gibi, artık kimsenin gerçekten yetkili olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Bu işlevsizlik, bozulmuş bir küresel yönetim sisteminin belirtisidir. Genellikle savaş arası yıllar olarak adlandırılan bu gibi dönemler, yükselen milliyetçilik ve yabancı

düşmanlığı, küreselleşmenin durması ve Büyük Buhran döneminde olduğu gibi dünya ekonomisinin çöküşü ile karakterize edilir. Bu dönemde yükselen otoriter devletler uluslararası düzeni çıkarlarına ve değerlerine uygun olarak agresif bir şekilde yeniden şekillendirmeye çalışırken, demokrasiler çöker.

Şimdilik, sonuç şudur: küresel yönetimde böyle bir boşluk karşısında, sadece ulus devletler kolektif kararlar alabilecek kadar uyumludur, ancak bu model, küresel kararların birlikte alınması gerektiren dünya riskleri söz konusu olduğunda işe yaramaz.

Çok kutupluluğa ve yoğun nüfuz rekabetine doğru bir kayma ile tanımlanan bu yeni dünyada, küreselleşme tüm siyasi ve sosyal sermayesini kaybetmiştir ve bunu savunmak artık siyasi olarak kabul edilemez. Önümüzdeki yıllarda, milliyetçiliğin yükselişi ve daha fazla uluslararası parçalanmanın teşvik gördüğü bir deglobalizasyonun gerçekleşmesi ve bölgeselleşme kaçınılmaz görünüyor.

Bölgeselleşme Eğilimi ve Korumacılık Güçleniyor

Bölgeselleşme, antiglobalizasyon ve korumacılık zaten yıllardır, güçlenen bir eğilim halindeydi. Avrupa Birliği'nin bir serbest ticaret alanı ve Asya'daki yeni Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklığı¹ gibi bölgesel ortaklıkların başarısı da, bölgeselleşmenin küreselleşmenin nasıl yeni bir versiyonu haline gelebileceğini gösteren önemli örnekler olarak gösteriliyordu.

¹ Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP) Asya-Pasifik bölgesinde on ASEAN ülkesi(Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam) ve beş adet diğer ülke -

Avustralya, Çin, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore - arasında bir serbest ticaret anlaşmasıdır. 15 üye ülke, dünya nüfusunun ve GSYİH'nin yaklaşık %30'unu oluşturmakta ve bu da onu en büyük ticaret bloku yapmaktadır. 15 Kasım 2020'de Vietnam'ın ev sahipliği yaptığı sanal ASEAN Zirvesi'nde imzalandı.

COVID 19 salgını bu eğilimi güçlendiren bir etki yaptı. Bu durum, 1930'larda Büyük Buhran'ın bir sonucu olarak Antiglobalizasyonun artması ile kıyaslanabilir. O dönemde artan korumacı politikalara benzer biçimde dünya genelinde Şimdi Hem sağ hem de sol partiler, sermaye mallarının ve insanların serbest akışının önünde daha yüksek engeller olan korumacı bir gündemi teşvik etmek için krizden yararlanıyor.

Özellikle hassas endüstriler (ilaç veya sağlık malzemeleri gibi) ve ulusal güvenlik çıkarı olduğu düşünülen sektörler (chip, telekomünikasyon veya enerji üretimi gibi) söz konusu olduğunda, bu zaten devam eden bir süreç bu tutumun diğer sektörlerle yayılmaması şarttır olacaktır.

Uluslararası sermaye akımlarına gelince, ulusal otoritelerin ve halkın eğilimlerinin onları kısıtlayacağı zaten belli. Tedbirler, ulusal hükümetlerin yabancı devralmaları önlemek için "stratejik" şirketlerde hisse satın almasından veya bu tür devralmalara çeşitli kısıtlamalar getirmesinden doğrudan yabancı yatırımın (DDY) hükümet onayına tabi tutulmasına kadar uzanacak.

Öte yandan, COVID sonrası dönemde şirketlerin tedarik zincirlerini bölge içi ile sınırlı tutmaya çalışması ve artık kritik parçalar ve bileşenler için yurtdışında tek bir ülkeye veya işletmeye güvenmemeleri Küresel ticaret için daraltıcı etki yapacaktır.

Üç Bölgesel Merkez Öne Çıkıyor

Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa, dünya üretimine hakimdir. Asya'nın en büyüğüdür ve dünya mallarının neredeyse yarısını üretir. Kuzey Amerika ve Avrupa birlikte küresel ürünlerin diğer yüzde 40'ını tedarik ediyor.

Üç büyük merkez sadece dünya mallarının büyük çoğunluğunu yapmakla kalmıyor, aynı zamanda bunu diğer bölgelerden büyük ölçüde bağımsız olarak yapıyorlar. Avrupa'nın ticaretinin üçte ikisinden fazlası, Avrupa Birliği (AB) içinde kalmaktadır. Asya'nın uluslararası ticaretinin yarısından fazlası kıtada kalmaktadır. Kuzey Amerika diğerlerine göre en az iç içe geçmiş olanıdır; ticaretinin yarısından azı Kanada, Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri arasında gerçekleşmektedir.

Avrupa'nın entegrasyonu, savaş sonrası dünyanın yıkıntılarında, eski düşmanların ticaret yoluyla birbirlerine güvenmeyi öğrenmesiyle başladı. Kurumların, anlaşmaların, düzenlemelerin ve mahkeme kararlarının genişleyen örgüsü, sadece ticareti değil, aynı zamanda vatandaşların günlük yaşamlarını da yönetmeye başladı. Sık sık yaşanan kavgalara ve tam teşekküllü krizlere rağmen, ülkeler entegrasyonu teşvik etmek için iktidarı uluslararası kurumlara bırakmayı seçerek, tek bir Avrupa vizyonunu sürdürmeye çalıştılar. Bu çaba, Avrupalı şirketlerin başarılı olmalarını sağlayan yerleşik pazarlar yarattı.

Asya'nın birbirine bağlanmasına ise, devlet bürokratları tarafından desteklenen CEO'lar öncülük etti. Japonya savaştan sonra yeniden inşa edilirken, hükümet destekli endüstrileri Tayvan, Güney Kore, Singapur ve Hong Kong'daki fabrikalara yöneldi. On yıl sonra, bu ülkelerdeki "Asyalı çiftçiler", Japonya'nın başarısını kendileri için tekrarlayacak kadar zengin oldu ve kendi üretimlerini komşu Malezya, Endonezya, Tayland, Filipinler ve Güneydoğu Asya'nın geri kalanına ihraç etmeye başladılar. 1980'lerin başında Çin, yeni özel ekonomik bölgelerine komşularının emek yoğun iş gücü sağlamaya başlamasıyla montaj hattına

katıldı. Geniş işgücü ve üretimi hızlı bir şekilde ölçeklendirme yeteneği, ona elektronikte avantaj sağlamıştır.

Kuzey Amerika'yı kapsayan üretim platformunun yükselişini teşvik eden Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'ydı (NAFTA). 1993 serbest ticaret anlaşmasından sonra, kıta ticareti dört katına çıktı. Kuzey Amerika'nın bağlantıları, Çin'in yükselişi ve 9/11'den sonra sınırların sertleşmesi sonrasında zayıfladı. Kuzey Amerika üretim platformunun yükselişine rağmen, Amerika Birleşik Devletleri, ticaretinin büyük bir kısmı hala kendi bölgesi dışındaki ülkelere gittiği için, komşularıyla Avrupalı veya Asyalı ticari rakiplerinden daha az entegre olmaya devam ediyor. Ancak bugün bile, NAFTA içinde her yıl bir trilyon doların üzerinde ticaret hacmi var.

Aynı dinamik, diğer üretim merkezlerine de fayda sağlıyor. Avrupa'da işlem gören her üç ara parçadan ikisinden fazlası bölge içinden geliyor, bu da Avrupa fabrikalarında ve ofislerinde daha fazla çalışma anlamına geliyor.

Bölgeselleşme eksikliği, kazananları ve kaybedenlerini açıklamaya yardımcı oluyor.1960'tan bu yana yüksek gelirli ülkeler arasına giren on üç ülkeden on biri, bölgesel merkezlerden birinin parçasıdır.

Bugün, Asya ve Avrupa, yurtdışına gönderilen her üç üründen neredeyse ikisini üretiyor. Başarıları, kısmen, bölgeselleşmeden kaynaklanmaktadır. Pazarlarını, yatırımlarını ve üretim zincirlerini entegre ederek, Avrupalı ve Asyalı şirketler küresel ölçekte daha rekabetçi hale geldiler ve yurtdışında iş, zenginlik ve kar yarattılar.

Buna karşılık, ticaretin beşte birinden azının bölge içinde gerçekleştiği Latin Amerika, Afrika, Hindistan, Güney Asya ve Orta Doğu'da yer alan ülkeler aynı performansı gösteremediler. Bunun en önemli sebebi, bölgesel merkezlerden farklı olarak, uzak kıyılardan gelen malların, yerel üreticileri desteklemek yerine onlarla rekabet etmesidir.

Dünyayı küreselleşmeye doğru iten güçler artık çalışmıyor. Bir zamanlar uzak fabrikalara avantaj sağlayan ekonomik, teknolojik ve politik faktörlerin çoğu kaybolmaya başladı. Bir zamanlar şirketleri yurtdışına çıkaran işçilik maliyetleri artık eskisi kadar önemli değil. Robotlar ve 3D baskı, otomasyon, tam zamanlı üretim ve lojistik gibi teknolojiler işletmelerin daha az işçiyle daha fazlasını yapmasını sağlıyor. Müşteri tüketici zevkleri de artık kitlesel üretiminden daha yerel ve özel ürünlere kayıyor ve durum büyük fabrikaların avantajlarını tehdit ediyor.

Siyaset de değişiyor. İktisatçılar genellikle küreselleşmenin kaçınılmaz olduğunu, herhangi bir hükümetin kontrol edemeyeceği kadar güçlü piyasa güçlerinin olduğunu iddia ederlerdi. Fakat gerçekte, küreselleşme her zaman bir politik seçim olmuştur. Ve bugün, politikacılar bunun farkına varmış durumda. Dünyanın dört bir yanında artık ticaretin önündeki engelleri artıran ve sınırları kapatan politikalar yükseliyor.

Dünya Artık Düz Değil

Küreselleşme sayesinde Dünya'nın düzleştiğini ileri süren Thomas Friedman yanılıyordu. Dünya şimdi artık her zamankinden daha engebeli ve kaotik. Sanayi çağının ömrünü tamamlamasına bağlı olarak yeni bir çağa girmenin sancılarının yaşandığı, küresel yönetişimin

gerilediği ve içe kapanmanın yükseldiği, jeopolitik mücadelenin geriliminin sürekli arttığı içinde bulunduğumuz dönemde dünya bir mükemmel fırtına ortamı içerisine girmiş durumda.

Küresel ölçekte devam eden bu mükemmel fırtınadan ne yeni bir Pax Sinica ne de yenilenmiş bir Pax Americana yükselmeyecek. Aksine, küresel güçler başta olmak üzere bütün ülkeler çok ciddi zorluklarla başetmek zorunda.

Bu kaotik yeni dünyada küresel güçler ve onların etrafında yer alan ülkeler bir yandan dönüşüme ayak uydurabilmek ve kendi iç sorunlarını çözebilmek için çabalarken diğer yandan da teknolojik üstünlük için birbirleri ile kıyasıya rekabet ediyorlar. Kaybedenin yok olacağı zamana karşı bir yarış bu.

Kaynaklar

Rodrik, Dani. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. New York: W.W. Norton & Company, 2011.

Pastor, Lubos and Pietro Veronesi, "A rational backlash against Globalisation", VOX, 28 September 2018, <https://voxeu.org/article/rational-backlash-against-globalisation>.

Paulson, Henry, "Save globalisation to secure the future", Financial Times, 17 April 2020, <https://www.ft.com/content/da1f38dc-7fbc-11ea-b0fb-13524ae1056b>.

World Economic Forum, "The Rise of China and India: What's in It for Africa?" May 10, 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/05/the-rise-of-china-and-india-whats-in-it-for-africa/>.

National Bureau of Statistics of China, "China's GDP Grows 8.1% in 2021," January 18, 2022, http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/2022/01/t20220118_1815434.html.

Reserve Bank of India, "Quarterly GDP Estimates," accessed March 24, 2023, https://www.rbi.org.in/Scripts/BS_ViewBulletin.aspx?Id=19571.

China Briefing, "China's New Infrastructure Plan: An Overview," April 27, 2020, <https://www.china-briefing.com/news/chinas-new-infrastructure-plan-overview/>.

Forbes, "India's IT Industry: What's Next?" July 29, 2021, <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2021/07/29/indias-it-industry-whats-next/?sh=5a97e7f92a53>.

The Balance, "US-China Trade War Timeline: What's Happened So Far?" January 27, 2022, <https://www.thebalance.com/us-china-trade-war-timeline-4153054>.

European Parliament, "Brexit and International Trade: Issues and Challenges," September 2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690233/IPOL_STU\(2021\)690233_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690233/IPOL_STU(2021)690233_EN.pdf).

World Economic Forum, "The Future of Jobs Report 2022," accessed March 24, 2023, <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2022>.

International Energy Agency, "World Energy Outlook 2021," accessed March 24, 2023, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2021>.

United Nations Development Programme, "Human Development Report 2021," accessed March 24, 2023, <http://hdr.undp.org/en/content/2021-human-development-index-ranking>.

World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2022," accessed March 24, 2023, <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2022>.

Cabestan, Jean-Pierre, "China's Battle with Coronavirus: Possible Geopolitical Gains and Real Challenges", Aljazeera Centre for Studies, 19 April 2020, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/china%E2%80%99s-battle-coronavirus-possible-geopolitical-gains-and-real-challenges>.

Anderlini, Jamil, “Why China is losing the coronavirus narrative”, Financial Times , 19 April 2020, <https://www.ft.com/content/8d7842fa-8082-11ea-82f6-150830b3b99a> .

Lee Hsien Loong, “The Endangered Asian Century”, Foreign Affairs , July/August 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2020-06-04/lee-hsien-loong-endangered-asian-century> .

Jiaming, Li, “Every move to stigmatize China evokes our historical memory”, Global Times , 19 April 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1186037.shtml> .

Mahbubani, Kishore, Has China Won? The Chinese Challenge to American Primacy , PublicAffairs, came out in March 2020, in the midst of the health crisis.

“How China could win over the post-coronavirus world and leave the U.S. behind”, MarketWatch, 18 April 14, 2020, <https://www.marketwatch.com/story/how-china-could-win-over-the-post-coronavirus-world-and-leave-the-us-behind-2020-04-14> .

Sharma, Ruchir, “The Comeback Nation”, Foreign Affairs , May/June 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-03-31/comeback-nation> .

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40

info@dipam.org

+90 216 310 30 50

www.dipam.org

Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Doç. Dr. Hasan CANPOLAT, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yüksek lisans, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Doktora yaptı. 2012 yılında Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi alanında Doçent unvanını almıştır.

Çatalzeytin, Mesudiye, Sivrice Kaymakamlıkları, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğünde Şube Müdürlüğü, Mülkiye Başmüfettişliği, İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi Başkanlığı, Sivas ve Denizli Valilikleri görevlerinde bulunmuştur. 2008-2012 yılları arasında İçişleri Bakanlığı müsteşar yardımcısı ve müsteşar olarak, 2012-2015 yılları arasında ASELSAN yönetim Kurulu üyesi ve Başkanı olarak görev yaptı. 2017 yılında emekli olmuştur.